

Койло В. В.

Учебно-научний інститут бізнес-технологій УАБС СумГУ

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ВЛИЯНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО КРЕДИТА НА ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ УКРАИНЫ

Резюме

В статье исследовано современное состояние сотрудничества Украины и международных финансовых организаций. Раскрыты основные тенденции обслуживания внешнего государственного долга. Осуществлена оценка влияния внешних кредитов на экономику страны путем построения многофакторной линейной регрессии. Выявлены ключевые проблемы и угрозы сотрудничества Украины с данными организациями, предложены меры усовершенствования дальнейших отношений с финансовыми институтами.

Ключевые слова: внешний государственный долг (ВГД), финансовые ресурсы, международные финансовые организации (МФО), облигации внешнего государственного займа (ОВГЗ), линейная модель множественной регрессии.

Koilo V. V.

Academic and Research Institute of Business Technologies "Ukrainian Academy of Banking",
Sumy State University

THE CURRENT SITUATION AND THE INFLUENCE OF INTERNATIONAL CREDIT ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Summary

In this article, the current situation of cooperation between Ukraine and the international financial organizations is investigated. The main tendencies of servicing the external government debt are revealed. An estimation of the influence of external credit on the economy of the country is made by constructing multiple linear regression. The key problems and threats of cooperation of Ukraine with these organizations are revealed, measures of improvement of further relations with IFI are offered.

Keywords: external government debt (EGD), financial resources, international financial institutions (MFIs), external government bonds (EPB), multiple regression linear model.

УДК 336.71

Скірка А. С.

Тернопільський національний економічний університет

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ БАНКІВ

Визначено проблему великого розміру морального ризику з боку власників банків. Зазначено проблему корпоративної соціальної відповідальності. Проаналізовано законодавче підґрунтя щодо розслідування протиправних діянь із боку працівників банків. Здійснено аналіз кримінальної та адміністративної відповідальності за порушення банківського законодавства. Оцінено роботу Фонду гарантування вкладів щодо притягнення до відповідальності за доведення до неплатоспроможності пов'язаних із банком осіб.
Ключові слова: відповідальність, власник, кримінал, банк, гарантування.

Постановка проблеми. Вітчизняна система гарантування вкладів відіграє важливу роль у функціонуванні банківської системи. Крім інших функцій та завдань вона виступає одним з основних елементів захисту інтересів вкладників. Банківська система України сьогодні є найбільш схильною до ведення ризикової діяльності, втрати клієнтської бази, як наслідок, неспроможності виконання взятих на себе зобов'язань перед своїми кредиторами. Через ці факти можливого розвитку подій, наявність дієвої системи гарантування вкладів (далі – СГВ) повинна зміцнити надійність грошових коштів та проводити роботу щодо притягнення до відповідальності власників неплатоспроможних банків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню системи гарантування банківських вкладів присвячено праці багатьох українських та зарубіжних учених, таких як В. Огієнко, Т. Смовженко, І. Серветник, В. Пашнева, М. Адамчук, К. Молодіко, О. Турбанова, Г. Ходачник та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз проблем роботи вітчизняної СГВ потребує подальшого дослідження, особливо щодо притягнення до відповідальності за доведення до неплатоспроможності пов'язаних із банком осіб.

Мета статті полягає у розширеному аналізі банківського морального ризику та рівня корпоративної соціальної відповідальності (далі – КСВ) працівників вітчизняних банків; дослідженні проблем Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд, ФГВФО) щодо розслідування протиправних діянь та відповідальності власників і працівників неплатоспроможних банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звернемо увагу, що у вітчизняній банківській системі, крім інших проблемних аспектів, існує проблема надмірного морального ризику з боку банківської установи та її власників. Звичайно, що принцип бізнесової (або будь-якої) діяльності міститься у простій формулі: higher risk = higher

return (чим більший ризик, тим більша винагорода або прибуток). І навпаки, для досягнення високих прибутків потрібно йти на високі ризики. Через це з боку центральних банків існує особливий нагляд за ступенем ризику, який приймає на себе комерційний банк.

Банківська справа в загальному розумінні полягає у тому, щоб залучити клієнта, бажано для відкриття депозитного рахунку (пасивні операції), і на основі цих коштів видати кредит (активні операції), що дає змогу отримати винагороду у вигляді чистого процентного доходу (ЧПД). Однак у такій справі існує кредитний ризик. Банк схильний надавати кредити інсайдерам, кредитувати бізнес своїх власників. При цьому існує висока ймовірність неліквідної, переоціненої застави та неповернення кредиту. Для збільшення своїх комерційних інтересів, для більшого залучення вкладів банк піднімає відсоток, що є наслідком більш високого ризику.

Моніторинг інформації щодо структури власності банків, яка зазначена на сайті НБУ [1], дає змогу дійти логічного висновку, що кожен комерційний банк так чи інакше має схильність до здійснення схем із виведення коштів (у т. ч. вкладників). Особливо це характерно для банків, де акціонери зареєстровані в офшорних зонах або прямо не володіють банком, а через фірму, яка також зареєстрована в офшорі. Таким чином, стверджуємо, що у кожного власника (або власників чи пов'язаних осіб, ТОП-менеджерів та ін.) є резервний план: у разі негативного розвитку подій фінансові активи та кошти через супутникові зарахування перераховуються в офшорні зони (BVI, Кіпр, Беліз та ін.). Відповідно, вони будуть розраховуватися тільки з тими кредиторами, що мають значний вплив і можуть застосувати до власників протизаконні дії (вбивство, погрози та ін.). При цьому у відшкодуванні коштів вкладникам немає потреби і сенсу, оскільки є держава (котра може націоналізувати банк) або система гарантування вкладів, яка також за допомогою державних коштів компенсує суму вкладника. Усе це ще більше спонукає власників до необдуманих та корисливих рішень щодо розвитку свого бізнесу.

Ці висновки підтверджуються тим фактом, що у переважній більшості неплатоспроможних банків існували відкриті рахунки в офшорних зонах та банках. Це все для того, щоб за потреби можна було б вивести кошти. Так, були рахунки в Meindl Bank AG (Австрія), Bank Frick and Co. Ag (Ліхтенштейн), East-West United Bank (Люксембург), Bank Winter and Co (Австрія) та інших «спеціалізованих» банках.

Запропонуємо тезу про те, що сутність комерційних банків держав СНД та СРСР – фінансування та кредитування інсайдерів. Потрібні певна межа кредитів інсайдерам (норматив НБУ Н9 від 08.06.15) та фінансова щільність банківських працівників, яка полягає у несенні відповідальності за вкладника, тобто не тільки про дбання своїх комерційних та інших інтересів, а й інтересів клієнта. Вкладник має цінуватися, і банк має нести персональну відповідальність перед особою, яка довірила банку (інсайдерам та іншим особам) свої кошти.

Проте в Україні більшість банкірів не дотримується цього принципу. Проблема в тому, що внески у вітчизняній системі гарантування вкладів не пов'язані з банківським ризиком. З одного боку, банк може платити 0,5–0,8% у Фонд гарантування вкладів фізичних осіб від вкладів і не здійснювати

надмірно ризикову діяльність. Однак, з іншого боку, можна сплачувати 0,5% і здійснювати понадризикові операції, видавати кредити інсайдерам та ін. Отже, сучасна СГВ та нагляд НБУ дають змогу сплатити відрахування 200–300 млн. на рік, а вивести з банку – мільярди.

Розглянемо системний «Дельта банк». За нашими підрахунками, на основі звітів банку, Фонду та НБУ протягом 2014 р. банк сплатив близько 500 млн. грн., а в березні 2015 р. його визнали неплатоспроможним. Власник банку винен: 8 млрд. грн. – за рефінансуванням, наданим НБУ; 16,04 млрд. грн. – за вкладками до 200 тис. грн., які виплатив ФГВФО; 53,74 млрд. грн. – сума інших акцептованих вимог до банку (у т. ч. вклади 200+ та ЮО) [1-2]. Виведемо формулу морального ризику:

$$MH = \frac{SD + CD}{F} * 100\%$$

де: MH (moral hazard) – ступінь морального ризику; F – внески банку; SD – борг державі (НБУ) CD – борг кредиторам банку (у т. ч. вкладникам).

Отже, розрахуємо моральний ризик «Дельта банку»:

$$MH = \frac{8 + 16,04 + 53,74}{0,500} * 100\% = 15556\%$$

Можемо констатувати приблизний рівень морального ризику щодо всіх неплатоспроможних банків в Україні. Це означає, що можна заплатити тільки 500 млн., або 0,64% від усіх заявлених за власником банку та пов'язаними особами зобов'язаннями перед кредиторами.

Із цього випливає проблема української СГВ – невчасне введення диференційованих внесків на основі ризиковості, підвищення регулярного збору до Фонду. Багато аналітиків висловлюють думку про те, що не потрібно збільшувати відрахування до Фонду гарантування, оскільки це ще більше погіршить фінансовий стан банків та призведе до зростання ризику ймовірності банкрутств. Проте, зважаючи на сучасний стан банківської системи, із цим не можна погодитися. Навпаки, потрібно було запровадити диференційовані збори та певні відрахування або надання серйозних гарантій (ТОП, пов'язаних осіб) під заставу НБУ. В результаті через несвоєчасне введення диференційованих внесків у Фонді гарантування вкладів виникла проблема дефіциту фінансових ресурсів та боргів перед Міністерством фінансів (125,8 млрд. грн.), які фактично сплачені платниками податків [3]. Урешті-решт, фактично держава через націоналізацію (за 1 грн. із додатковим внесенням до капіталу шляхом ОВДП на суму близько 150 млрд. грн.) найбільшого банку «ПриватБанк» отримала контроль практично над усією банківською системою.

Збільшення регулярного збору сприяло б, на нашу думку, тому, що хоча б хтось із власників поніс відповідальність за доведення банку до неплатоспроможності, що, своєю чергою, зменшило б їх колосальну безвідповідальність. На жаль, в Україні для того, щоб зменшити моральний ризик власників банків, ані з боку Фонду, ані з боку НБУ не було зроблено нічого.

Разом із цим слід зазначити, що існує моральний ризик і з боку вкладників, які перебувають у пошуках вигідних високих процентних ставок, не оцінюючи фінансові результати банку, його надійність, стабільність тощо. Проте, порівнюючи рівні морального ризику власників банків і вкладників перші наносять більшу шкоду всім громадянам

держави, зокрема й тим, що не мають вкладів у комерційних банках.

Вкладник, заключивши договір із комерційним банком, окрім того, що поклав гроші на депозитний рахунок та очікує відсоткового доходу, очікує сумлінної відповідальності за виконання банком своїх зобов'язань. У разі настання неплатоспроможності банку клієнт передусім бажає повернути свої кошти, не здійснюючи протизаконні дії.

Зазначимо, що причиною визнання неплатоспроможними близько 90 комерційних банків протягом 2014–2016 рр., окрім інших факторів, були: відсутність ефективного управління банківською установою, орієнтування власників на короткостроковий надприбуток, уникнення відповідальності за неправомірні дії (проблема КСВ). На сучасному етапі розвитку банківської системи України дедалі більше постає проблема бізнес-етики. У суспільстві не без причини сформувалася негативний образ банківського працівника (особливо керівників) як афериста.

На нашу думку, передумови для уникнення відповідальності та мінімізації КСВ формувала бонусна система оплати банківських працівників, яким видавали план, за виконання якого сплачували бонуси, проте як це вплине на довіру та стабільність банків, нікого не турбувало. Головне – прибуток, а не моральне та етичне відношення клієнтів. На цьому етапі вся банківська система перебуває під впливом шахрайства, корисливості та особистої наживи. Наприклад, є прецеденти, коли банк не виплачував вклад (відсутність готівки у касі та ін.), особа зверталася до НБУ, але й там не спостерігалось відповідних дій із боку регулятивних органів. Тоді банк в особі його працівників пропонував вкладнику неофіційно повернути його кошти шляхом сплати 10–15% винагороди. Подекуди це був платіж за «добровільне» страхування життя і майна вкладника [5], або ж схема, де керуючий відділенням одного з державних банків оформляв кредити без відома на копії документів громадян (загальна сума 3,7 млн. грн.) [6]. До цього ж наявні випадки, коли працівники банку просто привласнювали кошти собі на підставі підроблених документів і підписів на видачу готівки [7–8]. Як правило, у бонусній винагороді ступінь ризику операцій до відома не приймається. Через це у керівників та працівників банків виникає більший стимул здійснювати надмірно ризикову діяльність.

Зважаючи на аналіз ресурсного потенціалу банківської системи протягом останніх років, доходимо висновку, що 2007–2008 рр. характеризуються заохоченням клієнтів – фізичних осіб на відкриття кредитних рахунків (переважно в іноземній валюті) шляхом зменшення відсотків та реклами простоти кредиту. Через це сьогодні значно збільшилася сума прострочених кредитів (NPL). 2014–2016 рр. відзначаються залученням коштів клієнтів-вкладників шляхом установлення великих відсотків («Дельта банк» – 25%; «Приват-Банк» – 26% та ін.), далі – виведення цих грошей через схеми, а врешті-решт – штучне банкрутство [4]. Наслідком цього стало надмірне навантаження на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Ми шануємо сьогоднішню роботу НБУ з визначення і розкриття структури власників, проте громадяни так чи інакше мали уявлення про власників найбільших системних неплатоспроможних банків («ПриватБанк», «Дельта банк», VAB, «Фінанси та кредит» та ін.). Тобто розкриття структури власників найбільших банків (де було

й більше зловживань на крупні суми) не було новим явищем для тих же працівників банківського нагляду НБУ. Через це сенсу розкривати власників банків за існування та збереження шахрайських схем, недоведення до відповідальності цих власників немає. Отже, вкрай важливим є не визначення власників, а їх повна майнова, адміністративна та кримінальна відповідальність перед клієнтами.

Зважаючи на теперішній стан та наявне законодавство, успіху в доведенні власників неплатоспроможних банків до майнової чи іншої відповідальності поки що не вбачається. Відповідно, наступною проблемою у вітчизняній системі гарантування вкладів є доведення та розслідування протиправних діянь, здійснених працівниками та власниками банків-банкрутів. Як відомо, у Фонді створено новий департамент розслідування протиправних діянь та функціонує юридичний департамент. Зазначимо, що, згідно зі ст. 58 Закону «Про банки та банківську діяльність», власники банку зобов'язані вживати своєчасних заходів для запобігання банкрутства банку [9]. Щоб дослідити відповідальність за доведення до неплатоспроможності пов'язаної з банком особи, слід звернутися до Кримінального кодексу України (ККУ), Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП), Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» від 02.03.2015 у частині відповідальності пов'язаних із банком осіб [10]. Потрібно з'ясувати сутність цих змін та їх вплив на банківську сферу.

Хибним може бути твердження, що до прийняття цих змін пов'язані з банком особи взагалі не несли кримінальної відповідальності. У дійсності це не так, зокрема ст. 219 ККУ передбачено кримінальну відповідальність за доведення до банкрутства, що можна розцінювати як доведення до неплатоспроможності.

Зміни були внесені шляхом створення в ККУ ст. 218-1 «Доведення банку до неплатоспроможності», при цьому сама ст. 218 – виключена. Незрозумілим є те, що відбулося присвоєння неіснуючій статті 218 (виключено від 15.11.11), порядкового номеру 1. А ст. 219 «Доведення до банкрутства» є співзвучною із новоствореною 218-1. На нашу думку, слід певної впорядкованості ККУ статтю 218-1 слід було помістити у ст. 219 або ж слідом за нею створити 219-1.

Не вдаючись у подробиці упорядкованості ККУ, звернемо увагу на зміст ст. 218-1: «Доведення банку до неплатоспроможності, тобто умисне, з корисливих мотивів, ін. особистої заінтересованості або в інтересах трьох осіб, вчинення пов'язаною із банком особою (згідно ст. 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [9]) будь-яких дій, що призвели до віднесення банку до категорії неплатоспроможних, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі або кредитору» [11]. Ця стаття також містить міру покарання у вигляді: обмеження волі на строк від одного до п'яти років або те саме обмеження волі з додатковим накладанням штрафу від 5 до 10 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (НМДГ) та заборона працювати за деякими посадами, терміном до трьох років [11].

Принагідним до уваги є час прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» [10]. Відомим є факт того, що «Дельта банк» був оголошений

неплатоспроможним 03.03.2015. Проте Закон «Про відповідальність власників» був прийнятий 02.03.2015 та, згідно з Конституцією України (ст. 94), набрав чинності через 10 днів, тобто 12.03.2015. Згідно з Конституцією (ст. 58), закон не має зворотної дії. Виникає риторичне запитання: чому «Закон про відповідальність власників» не було прийнято раніше, щоб керівники саме цього банку відповіли за свої неправомірні дії? Відзначимо також наявність адміністративної відповідальності за порушення банківського законодавства згідно зі ст. 166-5 КУпАП [12].

Аспекти кримінальної та адміністративної відповідальності щодо банківської установи представлено в табл. 1.

На основі аналізу табл. 1 можна зробити висновки:

1) Невідповідність розмірів штрафів за різнобічні порушення. Наприклад, за доведення банку до неплатоспроможності накладається штраф до 10 тис. НМДГ. За подання банком недостовірної звітності та здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи іншим кредиторам банку, аналогічний штраф: до 10 тис. НМДГ. Це є суперечливим та нелогічним, адже:

– по-перше, будь-який банк, за своєю суттю, здійснює операції, що неминуче так чи інакше пов'язані з операційним ризиком. Ось тут створюється великі можливості для зловживань із боку НБУ, який на власний розсуд буде визначати, які ризикові операції загрожують вкладникам, а які не загрожують;

– по-друге, будь-який банк, може бути визнано проблемним, який має право привести свою діяльність відповідно до законодавства та активів. Після цього він може здійснювати подальшу діяльність. Таких прецедентів є багато через гучні заяви банківського нагляду НБУ про кількість проблемних банків. Проте, саме неплатоспроможний банк несе ризики невиконання зобов'язань перед вкладниками та перекладання цих витрат на вітчизняну систему гарантування вкладів. Тому, на нашу думку, штраф, за непла-

тоспроможність має бути значно більший та суворіший, але точно не однаковий;

– по-третє, віднесення банку до проблемних поки що ніякої матеріальної шкоди державі чи кредитору порівняно з уже неплатоспроможним не принесло, тому незрозумілим є однаковість розуміння та визначення штрафу для проблемного та неплатоспроможного банків. Потрібно усвідомлювати, що це різні події, за настання яких повинно бути різне покарання;

– по-четверте, доведення до банкрутства підприємства, наприклад містоутворюючого (де можливі збитки та зростання безробіття) чи такого, який має велику заборгованість перед банком (у результаті NPL), несе за собою штраф до 3 тис. НМДГ. Проте доведення банку до проблемного (зауважмо, ще не банкрута) несе більш суворіше покарання у розмірі до 10 тис. НМДГ. Тобто простіше вчинити фіктивне банкрутство, не сплатити заборгованість за багатомільйонним кредитом та заплатити 3 тис. НМДГ, аніж працювати в банку, подати помилкову звітність та нести відповідальність у розмірі 10 тис. НМДГ;

– по-п'яте, відомим є те, що передумовою віднесення банку до неплатоспроможного (ККУ, ст. 218-1) необов'язково повинно бути спочатку визначення його проблемним (КУпАП ст. 166-5, ч. 2). Згідно зі ст. 76, п. п. 2 та 3 Закону про банки, неплатоспроможним може визнаватися банк, у якого зменшився розмір регулятивного капіталу до 1/3 від мінімуму та невиконання протягом п'яти днів зобов'язань перед своїми клієнтами. За такої ситуації банк не підпадає під КУпАП ст. 166-5, ч. 2 (у частині проблемності);

– по-шосте, у ст. 166-5, ч. 2 КУпАП не вказано, чи такі дії у розрізі неподання достовірної інформації та звітності, пояснення сутності та ризиковості операції були здійснені навмисно. Наприклад, у ст. 218-1 ККУ чітко вказується: «доведення банку,.. тобто умисне, з корисливих мотивів...» [11]. Такої норми у КУпАП ст. 166-5, на жаль, немає. Проте штраф – один і той самий. Це створює можливі прецеденти того, що особа,

Таблиця 1

Порівняльний аналіз кримінальної та адміністративної відповідальності за порушення банківського законодавства

Назва документу, номер та зміст статей	Сума штрафу та матеріальної шкоди, НМДГ	Розмір НМДГ у 2017 р., грн. #	Загальна сума заподіяної шкоди чи штрафу, грн.
ККУ ст. 218-1: Доведення банку до неплатоспроможності, вчиненням дій, пов'язаною з банком особою, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі або кредитору*, карається:	<i>штрафом</i>	від 5 000 до 10 000	від 85 000 до 170 000
	*шкода вважається великою , якщо	у 10 000 разів і >, перевищує НМДГ	800 000 і >
ККУ ст. 219: Доведення до банкрутства підприємства, вчиненням дій засновником або службовою особою підприємства, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору*, карається:	<i>штрафом</i>	від 2 000 до 3 000	від 34 000 до 51 000
	*шкода вважається великою , якщо	у 500 разів і >, перевищує НМДГ	400 000 і >
КУпАП ст. 166-5, ч. 1: Порушення пов'язаними або ін. особами, які можуть бути об'єктом перевірки НБУ, у т.ч. подання недостовірної звітності, зокрема, щодо якості активів, проведення, або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку	<i>Штраф</i>	від 2 000 до 5 000	від 34 000 до 85 000
КУпАП ст. 166-5, ч. 2: Дії, передбачені ч. 1 цієї статті, якщо вони призвели до віднесення банку до категорії проблемних	<i>штраф</i>	від 5 000 до 10 000	від 85 000 до 170 000

Примітка: # – згідно з Податковим кодексом (розділ XX, пункт 5), для норм адміністративного та кримінального законодавства в частині *кваліфікації* злочинів або правопорушень сума НМДГ встановлюється на рівні податкової соціальної пільги (50% від прожиткового мінімуму). Для всіх інших випадків НМДГ становить 17 грн. [13].

Джерело: розроблено та складено автором на основі [10–12]

яка подала заздалегідь фіктивну та неправдиву звітність, чи ТОП-менеджер здійснив понадризикову діяльність, що призвело до проблемності, можливо, були несповна розуму або здійснили це з необережності, через свій психічний стан.

2) Невідповідність визначення суми завданих збитків та матеріальної шкоди. Наприклад, за ст. 218-1 ККУ, щоб притягнути власника до відповідальності за доведення до неплатоспроможності потрібно довести велику матеріальну шкоду (у 2017 р. – 8 млн. грн.). Законодавець, на жаль, не визначив відповідальність за порушення банківського законодавства, що призвело до неплатоспроможності банку, на меншу суму заподіяної шкоди. На основі ст. 218-1 ККУ «Доведення банку до неплатоспроможності, тобто умисне, з корисливих мотивів...» [11] зробимо висновки:

– по-перше, слово «умисне», потребує доведення Фондом гарантування вкладів чи НБУ в суді. Наголосимо, що відслідковувати і довести дії, спрямовані на доведення до неплатоспроможності, дуже важко;

– по-друге, згідно із Законом «Про систему гарантування вкладів», ст. 52, ч. 5 визначено, що Фонд у разі недостатності майна банку звертається до пов'язаних осіб, дії або бездіяльність яких призвели до заподіяння кредиторам та/або банку шкоди. Ось тут чітко вказано також і на бездіяльність [14]. Проте у ст. 218-1 ККУ вказано лише «вчинення, ... будь-яких дій», про бездіяльність – не наголошується.

Проте навіть Фонду важко довести оцей умисел, що дії або бездіяльність призвели до неплатоспроможності банку. Зауважмо також, що в суді, щоб не підпадати під ст. 218-1, дуже легко довести факт того, що дії (або навіть і бездіяльність) були вчинені власником не навмисно. Це відбувається шляхом перекладання відповідальності на менеджмент банку та інших осіб;

– по-третє, ще раз наголосимо: щоб довести пов'язаних із банком осіб за неплатоспроможністю потрібно, щоб вони «завдали велику матеріальну шкоду державі або кредитору» за розміром 800 НМГД*17 грн. = 8 млн. грн. Однак виникає диспозиція щодо слів «кредитору» в однині. Зазначимо, що шкода може бути заподіяна не одному, а великій кількості вкладників;

– по-четверте, порівняємо велику шкоду банкрутства юридичної особи (ЮО), де 500 НМДГ, а за доведення до банкрутства БАНКУ – 10 тис. НМДГ і більше. У цьому виникає ще одна диспозиція. Це ж схоже за фактом і умислом діяння щодо доведення до банкрутства. Чому до підприємства застосовано 500 НМДГ (400 тис.), що позитивно впливає на відповідальність власника, оскільки

довести заподіяну шкоду на 400 тис. грн. є легшим, аніж довести шкоду в розмірі 8 млн. грн., а до банку – аж 10 тис. НМДГ (8 млн. грн.)?

Для власників банку, на нашу думку, теж потрібно застосувати норму у 500 НМДГ, щоб зрівняти та підкреслити важливість і необхідність відповідальності за доведення до банкрутства, оскільки банк – це априорі ризикова справа, пов'язана із залученням коштів громадян та великого ризику втрати ними цих коштів унаслідок дій чи бездіяльності власників.

Через таку неоднозначність та суперечливість законодавства спробуємо на основі інформативних джерел Фонду та НБУ порахувати завдані збитки пов'язаними особами неплатоспроможних банків. Приблизно 90 млрд. грн. (виплатив ФГВФО закладами до 200 тис. грн.) + 16,83 (вклади 200+) + 56,83 (ЮО) + 52,65 (рефінансування НБУ) = 217 млрд. грн. Також у світлі останньої націоналізації найбільшого у країні банку «ПриватБанк» завдані ним можливі збитки у формі докапіталізації шляхом випуску ОВДП становлять приблизно 178 млрд. грн. Таким чином, через доведення комерційних банків до неплатоспроможності в Україні протягом 2014–2016 рр. втрати становлять приблизно 400 млрд. грн.

Підводячи підсумок щодо проблеми притягнення власників до відповідальності, яка впливає на проблему збільшення морального ризику, слід зазначити, що цей законодавчий акт щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб не є дієвим, досконалим та правильним, а лише пафосним рішенням задля підвищення фіктивної репутації НБУ та ВРУ. Якщо власник чи пов'язані особи, ТОП-менеджери, які за допомогою варіативних схем вивели кошти, то вони мають грошові ресурси для свого захисту, як цивільного, так і юридичного. Це популістський закон, у межах якого можна обійти відповідальність за вчинення або невчинення дій, що призвели до неплатоспроможності. Це твердження доводить статистика судових справ (табл. 2).

Станом на 01.08.2017 Фондом подано 4 345 заяв до правоохоронних органів щодо порушення законодавства на загальну суму понад 353,68 млрд. грн. Фондом також подано до правоохоронних органів 403 заяви на пов'язаних із банком осіб на суму 184,32 млрд. грн., у т. ч. за статтею ККУ 218-1 (на суму 90,2 млрд. грн.). ФГВФО подав 82 475 позовів до суду щодо стягнення на майно позичальників на загальну суму 211,7 млрд. грн. [2]. Проте все це – лише констатація цифр і фактів. Реальних прецедентів щодо притягнення до відповідальності чи відшкодування шкоди власниками банків в Україні поки що, на жаль, немає.

Таблиця 2

Стан поданих Фондом заяв щодо кримінальної відповідальності

Стан розгляду заяви	К-сть	Частка, %	Сума, млн. грн.	Частка, %	МВС	Прокур.	СБУ	ДФС	НАБУ
Внесено в ЄРДР, з них	1691	44%	230 156,1	78%	1409	190	11	80	1
Слідство триває	1414	84%	189 615,5	82%	1176	153	9	75	1
Спрямовано до суду	14	1%	102,4	0%	13	0	0	1	0
Закрито провадження	229	14%	17 255,9	7%	204	22	0	3	0
Вирок виправдальний	2	0%	214,0	0%	1	1	0	0	0
Вирок обвинувальний	8	0%	722,0	0%	7	0	1	0	0
Відмовлено у внесенні в ЄРДР	1064	28%	10 771,7	3%	1008	40	2	11	3
Внесено в ЖЄО	133	3%	2 499,4	1%	118	12	1	2	0
Відповідь не надійшла	947	25%	52 069,9	18%	749	143	12	40	3
Всього	3 835	100%	295 497,1	100%	3 284	385	26	133	7

Джерело: складено за [2]

Фонд переважно програє суди, у нього серйозні проблеми з доказовою базою на власників чи ТОП-менеджерів, у результаті разом із НБУ просто неспроможні довести вину та умисел здійснення керівниками порушення законодавства.

Суди та правоохоронні органи не винесли жодного обвинувального вироку чи належного кримінального розслідування. На нашу думку, цьому, крім іншого, також сприяє й відсутність доказової бази у ФГВФО, адже якби в НБУ чи Фонду були серйозні, вагомі та сталі докази неправомірних мотивів і їх здійснення власниками банку, прокуратура чи суди одразу б виконали свої функції щодо притягнення до відповідальності.

Слабкість правого та законодавчого підґрунтя, відсутність у Фонді та НБУ доказів та брак у працівників Фонду мотивації до праці – все це проблемами, що потребують негайного вирішення. Фонд

визнав, що повернути кредит разом із відсотками він буде не спроможний. Усе це створює високий моральний ризик, безвідповідальність та низький рівень корпоративної культури банкірів.

Висновки. Підводячи підсумок, зазначимо, що негативним явищем є те, що в Україні не існує жодного прецеденту та доведення факту зловживання посадовою особою або власником банком своїх повноважень. Брак доказової бази у Фонді гарантування вкладів та відсутність законодавчого підґрунтя призводять до збільшення морального ризику з боку власників українських банків. Отже, важливим завданням Фонду гарантування вкладів для збільшення фінансових ресурсів, наповнення грошової корзини та можливості належного (без позикових коштів) відшкодування є притягнення до відповідальності власників банків.

Список використаних джерел:

1. Сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>.
2. Сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/>.
3. Скірка А.С. Аналіз діяльності Фонду гарантування вкладів у кризовий період 2014–2016 рр. / А.С. Скірка. // Бізнес Інформ. – 2017. – № 2. – С. 242–252.
4. Адамик Б. Аналіз ресурсного потенціалу банківської системи у період кризи / Б. Адамик, А. Скірка // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2017. – Вип. 1. – С. 63–76.
5. Про сумний кругообіг грошей // День тижня. – 01.04.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/8swidg>.
6. Фінансовий Інтернет-портал finance.ua: Великий улов: Дніпропетровські шахраї обікрали банк на мільйони гривень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/3osBva>.
7. Екс-директору відділення банку «Київська Русь» повідомили про підозру у привласненні 14 млн. грн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/v1jCJ3>.
8. Колишній касир «Ощадбанку» привласнила понад 1 млн. гривень вкладників [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/aVDgJA>.
9. Закон України «Про банки і банківську діяльність», ред. від 10.06.17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/Z6kZhL>.
10. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності пов'язаних із банком осіб» 02.03.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/65genJ>.
11. Кримінальний кодекс України від 26.04.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/i1l8Op>.
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення, ред. від 07.05.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/6JWnai>.
13. Податковий кодекс України, ред. від 15.04.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/uAWXp>.
14. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб, ред. від 19.11.16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://goo.gl/y62bv3>.

Скірка А. С.

Тернопольский национальный экономический университет

ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ВЛАДЕЛЬЦЕВ НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНЫХ БАНКОВ

Резюме

Обращено внимание на большой размер морального риска со стороны владельцев банков. Указана проблема корпоративной социальной ответственности. Проанализирована законодательная база по расследованию противоправных деяний со стороны работников банков. Представлен сравнительный анализ уголовной и административной ответственности за нарушение банковского законодательства. Отмечена работа Фонда гарантирования вкладов по привлечению к ответственности за доведение до неплатежеспособности связанных с банком лиц.

Ключевые слова: ответственность, владелец, криминал, банк, гарантирование.

Skirka A. S.

Ternopil National Economic University

PROBLEM ASPECTS OF LIABILITY OF OWNERS OF INSOLVENT BANKS

Summary

The article presents a huge level of moral hazard of banks' owners. It is pointed on the problem of corporate social responsibility of owners and employees of insolvent banks. It is emphasized on the legal basis for the investigation of responsibility of CEOs and bank workers for unlawful acts. The criminal and administrative liability for the violation of laws and banking regulations is analysed. The Deposit Guarantee Fund proceedings about the bringing to justice banks managers and CEOs for the insolvency bank action are indicated.

Keywords: responsibility, owner, crime, bank, guarantee.